

КАКВА Е СОСТОЈБАТА СО ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ ВО РСМ?

Што треба да преземат државата и државните институции?

Овој извештај ги опишува активностите за спречување на трговија со луѓе во Република Северна Македонија во 2018 година, но исто така дава осврт на состојбите во 2016 и 2017 година, со што практично се опфаќа периодот меѓу спроведувањето на овој и претходниот циклус на мониторинг. Каде што е возможно, се прави споредба со состојбата во 2014 и 2015 година. Овој извештај е подготвен врз основа на „Мониторинг и процена на политиките за борба против трговија со луѓе: прирачник за застапниците на жртвите“. За потребите на овој извештај користени се сите јавно достапни извори на информации. Појдовен извор на информации се годишните извештаи на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција од 2016, 2017 и 2018 година. Освен овие извештаи, користени се јавно достапни податоци од извештаите на Стејт департментот за трговија со луѓе; извештајот за спроведување на Конвенцијата за борба против трговија со луѓе во Македонија на Советот на Европа, од двата круга на евалуација, односно првиот објавен во 2014 година и вториот објавен во 2018 година; податоци на Државниот завод за статистика и останати извештаи и анализи по однос на прашањата од интерес на овој извештај. За оние прашања за кои нема достапни јавни податоци, како и за прашањата за кои сознанија имаат само Отворена порта и адвокатката која обезбедува правна помош и поддршка на жртвите сместени во Центарот за жртви на трговија и сексуално насилство, истите беа консултирани.

This document has been produced with the financial assistance of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of the Beneficiary and can under no circumstances be regarded as reflecting the position of EU.

**BALKANS
ACT
NOW!**

ОТВОРЕНА ПОРТА
AGAINST VIOLENCE AND TRAFFICKING

Здружение за еманципација,
солидарност и еднаквост
на жените - ECE

ЗАКОНОТ И НАЦИОНАЛНАТА ПРАВНА РАМКА ЗА КРИМИНАЛИЗИРАЊЕ НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ, ВКЛУЧУВАЈЌИ ЈА ИСТРАЖНАТА ПОСТАПКА И СУДСКОТО ГОНЕЊЕ

Во 2016, 2017 и 2018 година продолжува праксата на вмешаност на полициски и други државни службеници во извршување на кривични дела на трговија. За жал иако осомничени за нив не се покренати обвиненија. Нема податоци кои укажуваат на начинот на постапување на институциите во фазата на истрага, но според сознанијата на ГО кои работат со жртвите тие не секогаш постапуваат според утврдените правила и процедури. Уште повеќе постојат случаи на трговија во кои прибирањето на докази и осветлувањето на кривичното дело се случува дури откако жртвата е идентификувана по втор пат од страна на надлежните институции. Во начело сите жртви соработувале со надлежните институции во фазата на истрага. За жал бројот на кривични пријави и последователно на тоа бројот на обвинителни акти е сè уште на прилично ниско ниво. Правната помош и поддршка на жртвите во сите фази на кривичната постапка сè уште се обезбедува само од страна на Отворена порта, односно на адвокатката која е обезбедена од нивна страна. Казнената политика, односно изречените казни не се на нивото на одвраќање од вршење на ваков вид на кривични дела во иднина. Имено, според еден извор на информации просечната затворска казна за кривичните дела на трговија и сродните кривични дела изнесува 2,62 години, иако досудените казни се во опсег од 0 до 13 години. Споредено со 2015 година, бројот на обвинети лица, предмети и осудени лица за кривичните дела за трговија со луѓе и деца и сродните кривични дела е многукратно понизок во 2016, 2017 и 2018 година. За сите нив е карактеристично тоа што најголем дел од обвинетите лица, предмети и осудени лица се поврзани со кривичното дело Криумчарење мигранти.

Во овој циклус на известување има измени во казненото законодавство, односно направени се две измени на Кривичниот законик. Имено, воведена е одредба за неказнување на жртвата на трговија за кривичните дела на кои била принудена како резултат на тоа што била жртва на трговија и се намалува казната затвор за службените лица кои во вршење на службата ќе извршат некои од казнивите дела предвидени со кривичното дело трговија со луѓе (418-а став 1, 2 и 3).

Според информациите од одредени случаи кои се откриени во јавноста, мигранти се држени затворени и се експлоатирани, или наводните криумчари имале намера да ги експлоатираат, но сепак по откривањето од страна на полицијата и покрај постоењето на елементи на кривично дело трговија со луѓе овие случаи добиле третман на криумчарење мигранти. Нема податоци за времетраењето на судските постапки и ефикасноста на специјализираното Судско одделение за корупција и организиран криминал во кривичните постапки на трговија со луѓе и деца, вклучувајќи ги и сродните кривични дела од 2014 година па наваму (до 2014 година просечното времетраење на кривичните постапки изнесувало 143 дена).

На сила е Националната стратегија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во РМ за 2017 – 2020 година.

Нема акциски план за спроведување на препораките на ГРЕТА од вториот круг на евалуација.

ПРЕПОРАКА

- ➔ Преземање активности кои ќе водат кон подобро разбирање на разликите меѓу појавите на трговија со луѓе и криумчарење мигранти од страна на професионалните структури од страна на државата.
- ➔ Идентификување и елиминирање на пропустите во однос на осветлувањето и гонењето на трговија со луѓе и криумчарење мигранти и изрекување соодветни казни.

ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА

Идентификацијата останува едно од најгорливите прашања во борбата против трговија со луѓе и деца. Во 2018 година, СОП за постапување во случаи на трговија со луѓе е прв пат ревидиран во последните осум години, односно од 2010 година. Ревидирањето на СОП-от значи усогласување на овие постапки со новите законски промени, особено со донесување на новиот Закон за странци, но и усогласување со новите механизми за постапување по однос на трговијата со луѓе, односно мобилните тимови и Националната единица. Во новиот СОП потенцирано е исто така постапувањето кога се работи за случај на трговија со деца. СОП-от за постапување со непридружувани деца странци донесен во ноември 2015 година и СОП-от за постапување со ранливи категории лица странци од јули 2016 година сè уште не се ревидирани од нивното усвојување. Нема промена во однос на индикаторите за идентификување на жртвите на трговија. Тие не се составен дел од ревидираниот СОП и тој не упатува на нивна примена. Во 2016 година донесени се и Општи индикатори за првична/ прелиминарна идентификација на претпоставени и потенцијални жртви на трговија со луѓе во случаи на мешани миграциски движења во РМ¹ со поддршка на ИОМ. Вредно е да се напомене дека индикаторите за трговија со луѓе и овие последните за мешани миграциски движења се разликуваат.

Бројот на идентификувани потенцијални жртви во последните три години 2016, 2017 и 2018 година е зголемен во однос на 2014 и 2015 година. Број на странски и домашни потенцијални жртви по години, покажува дека бројот на странски жртви се намалува на сметка на домашните. Во 2016, 2017 и 2018 година, најголем број на потенцијални жртви идентификувала Отворена порта, освен во 2018 година кога најмногу идентификувани жртви се резултат на работата на мобилните тимови. Инаку, мобилните тимови се формирани како резултат на проектна активност само во пет града. Овие мобилни тимови се составени од претставници на МВР, МТСП и ГО (во Скопје членови на тимот се Отворена порта, а во останатите четири тимови членува Македонското здружение на млади правници). Овие ГО се избрани на конкурс од страна на МТСП. Се поставува прашањето што ќе се случи откако ќе заврши проектот преку кој се поддржува нивното функционирање. Вредно е да се забележи дека не е јасно и зошто токму пет тимови се формирани, односно, како е направена проценката за нивниот број и територијата на која се воспоставени.

И покрај зголемувањето на бројот на потенцијални жртви, бројот на идентификувани формални жртви е исклучително низок. Во последните три години најнизок е бројот на формални жртви во 2017 година, кога се идентификувани 2 жртви, а највисок во 2018 година кога се идентификувани 9 жртви. Споредувајќи ги со 2014 и 2015 година нема некои значителни промени во однос на бројот на идентификувани формални жртви. Низ годините тие не достигнуваат двоцифрен број. Малолетните жртви низ годините се побројни. Само во 2018 година, тие се двојно повеќе застапени во однос на возрасните лица жртви. Мнозинство од жртвите се домашни државјани. Сексуалната експлоатација и присилниот брак се најчести форми на експлоатација. Трудовата експлоатација е сè уште најмалку застапена. По една жртва на овој вид на експлоатација е идентификувана во 2017 година и претходно во 2014 година. Сите националности се подеднакво застапени меѓу формално идентификуваните жртви. Само една жртва дете која во 2016 година била репартирана од Шведска, по три години, односно во 2019 година сама се пријавила во полициска станица, по што е прифатена од Центарот за социјална работа и е сместена во Центарот за жртви на трговија со луѓе и сексуално насилство. Се работи за женско дете жртва на трговија од внатрешноста на земјата.

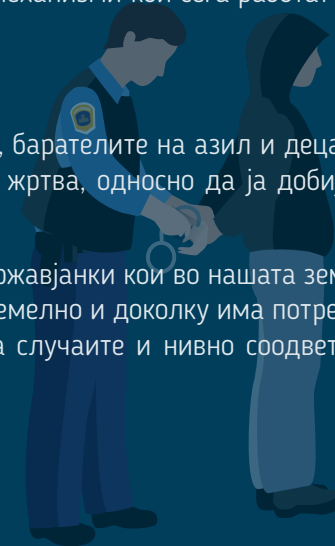
Најмногу обуки кои се спроведени во последните три години се насочени кон службениците на МВР. Во 2018 година, спроведени се и неколку обуки за трудовата експлоатација и обука на претставници на дипломатско-конзуларни претставништва.

Во Прифатниот центар за баратели на азил во последните три години меѓу барателите на азил идентификувани се потенцијални жртви на трговија со луѓе од страна на претставниците на Отворена порта и останати граѓански организации кои нудат помош и поддршка. За жал поради краткиот престој на овие лица во Центарот, односно нивно заминување и продолжување со миграцијата, за ниту едно лице нема поведено постапка или понудена заштита во својство на жртва на трговија. Идентификуваните лица, вообичаено пријавиле трговија со луѓе која експлоатација се случила надвор од РСМ.

¹ <http://nk.lazarevski.com/wp-content/uploads/2016/12/Индикатори-за-идентификување-на-претпоставени-и-потенцијални-жртви-на-трговија-со-луѓе-во-случаи-на-мешани-миграциски-движења.pdf>

ПРЕПОРАКИ

- Усогласување на листите на индикатори и редовно ревидирање на СОП, ова е особено значајно затоа што одредени актери/механизми кои сега работат на ова прашање се резултат на проектни активности и не е јасно дали во иднина ќе продолжат со својата работа.
- Интензивирање на напорите во откривање на трудовата експлоатација.
- Посветување поголемо внимание и напор во утврдување на елементите на кривично дело трговија со луѓе меѓу мигрантите, барателите на азил и децата без придружба, иако кај некои ова кривично дело се случило надвор од територија на РМ, со цел да се здобијат со статус на жртва, односно да ја добијат потребната помош и поддршка како жртва на трговија во нашата земја.
- Истражување на постоење на елементи на кривично дело трговија со луѓе во случаите на присилно протерување странски државјанки кои во нашата земја работеле како келнерки, танчарки итн. и за кои постојат информации дека биле предмет на сексуална и трудова експлоатација, темелно и доколку има потреба со помош на специјализирани ГО, бидејќи нивното протерување оневозможува да се направат дополнителни истражувања на случаите и нивно соодветно идентификување.

ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Ниту КЗ, ниту ЗКП не го препознаваат и дефинираат терминот потенцијална жртва, односно потенцијална жртва на трговија со луѓе. Овој термин е дефиниран во СОП-от, во кој под потенцијална жртва се подразбира лице за кое врз основа на ранливата состојба и околностите во кои се наоѓа, постојат показатели дека е жртва на трговија со луѓе, но нејзината/неговата идентификација сè уште не е завршена или лицето одбива да биде идентификувано како жртва. Според овие процедури кај потенцијалната жртва најчесто недостасува елементот на присилба или нема доволен број на докази, при што со индиректни индикатори се идентификуваат потенцијалните жртви, кои инаку треба да имаат исти права и ист третман како и жртвите на трговија со луѓе (страна 4, 5 и 6 од Индикаторите). Од друга страна во Општите индикатори за првична/прелиминарна идентификација на „**претпоставени и потенцијални жртви и жртви на трговија со луѓе**“ во случаи на мешани миграциски движења во Република Македонија, донесени во 2016 година од страна на Владата, односно од Националната комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција под терминот „**претпоставени жртви на трговија**“ се подразбираат случаи во состојба на ранливост, во која постојат најмалку еден или повеќе

елементи што го сочинуваат кривичното дело трговија со луѓе предвидено во членот 418-а и 418-г од КЗ, кои не се веднаш видливи, но со оглед на конкретните околности на случајот, постои разумно сомневање дека лицето може да е, или би можело да биде потенцијална или жртва на трговија со луѓе. Додека под „потенцијална жртва на трговија со луѓе“ се подразбира лице што покажува силни показатели дека е предмет на трговија со луѓе и е идентификувано пред да настапи експлоатацијата. Овие два документа меѓу себе не се усогласени, иако СОП-от за трговија со луѓе е изменет по постоењето на индикаторите за мешани миграциски движења.

Малолетните жртви уживаат специјална заштита, додека во однос на прашањето на реадмисија, во 2018 година склучен е Договор за враќање на лица со незаконски престој со Владата на Република Косово. Во договорите за реадмисија и враќање на лица со незаконски престој нема одредби за задржување на здравствената евиденција за нивната здравствена состојба, освен дека барањето за реадмисија треба да содржи информации за потребната помош и грижа која треба да се обезбеди при преземањето на лицето.

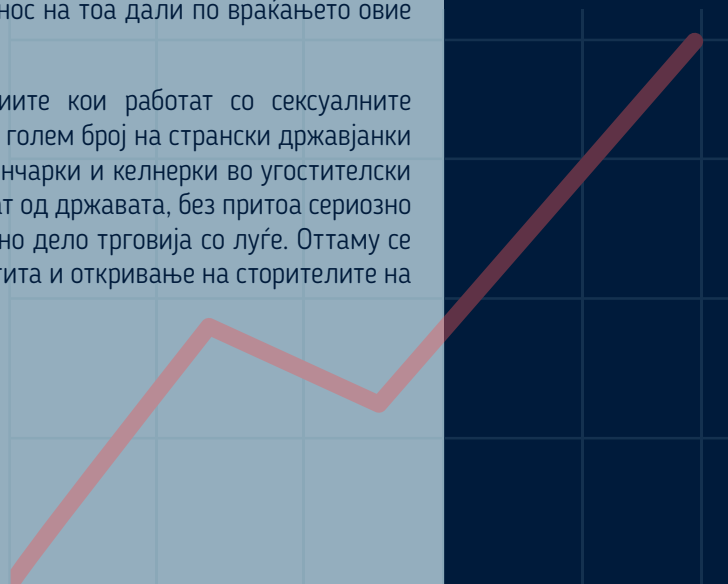
Во пракса, немало потреба за преземање специјални мерки за заштита. Генерално сите жртви кои биле сместени се чувствуваат небезбедно надвор од Центарот за жртви на трговија со луѓе и сексуално насилство, па дури и малолетните жртви кои биле сместени кај нивните биолошки семејства. Сепак, две од вкупно 12 жртви пријавиле дека се чувствуваат небезбедно надвор од Центарот по 6, односно 12 месеци од нивното сместување. Во последните три години само едно семејство на жртва добило закана.

Сите жртви добиле соодветна помош и поддршка, но вредно е да се спомене дека има случаи на странски државјанки кои биле идентификувани во земјата, но не биле сместени во Центарот за жртви на трговија со луѓе и сексуално насилство. Практиката покажува дека постојат и случаи на репатрирање на наши државјани кои се жртви на трговија, а по нивното враќање не биле сместени во Центарот. Жртвите кои се странски државјани имаат ист третман и заштита и вообичаено се репатрираат доброволно во нивната земја, иако во единствениот случај во 2018 година тоа било одложено поради неможност да се воспостават контакти со надлежните институции во земјата на потекло на жртвата (неажурирани податоци). Нема повратни информации во однос на тоа дали по враќањето овие жртви посетуваат програма за репатриација.

Исто така, од медиумите и од организациите кои работат со сексуалните работнички може да се заклучи дека постојат голем број на странски државјанки кои се пронајдени да работат како пејачки, танчарки и келнерки во угостителски објекти и кои по приведувањето се протеруваат од државата, без притоа сериозно да се истражи дали има елементи на кривично дело трговија со луѓе. Оттаму се пропуштаат можностите за постапување, заштита и откривање на сторителите на овие дела.

ПРЕПОРАКИ

- Усогласување и користење на воедначена терминологија за претпоставени и потенцијални жртви во законската регулатива и постоечките документи за постапување и заштита со цел елиминирање на можните забуни во однос на идентификацијата на жртвата и обезбедување на потребната помош и поддршка на истата.
- Применување на сите достапни мерки за заштита на жртвите и сведоците од заплашување и одмазда за време на истрагата и судската постапка.
- Зголемување на степенот на координација и информирање и вклучување на домашните жртви кои се вратени дома со цел нивна заштита, реинтеграција и што е најбитно елиминирање на можноста за повторно станување жртви на овој вид на криминалитет.

ПОМОШ И ПОДДРШКА ЗА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА

Новина е донесувањето на новиот Законот за странци (*Службен весник на РМ, бр. 97 од 28.5.2018 година*) со кој се уредува третманот, односно постапувањето со лицата кои се странски државјани, а за кои постои основано сомнение дека се жртви на трговија. Покрај Законот за странци, сите видови на помош и поддршка се уредени со СОП-от за трговија со луѓе кој исто така беше ревидиран во 2018 во насока на усогласување со Законот за странци и други измени, но не во менување на видовите и времетраењето на мерките за помош и поддршка на жртвите на трговија. Новини има и во однос на обезбедувањето на бесплатната правна помош. Односно, во 2018 година се спроведува реформа во однос на обезбедувањето на бесплатната правна помош која резултира со новиот Закон за бесплатна помош донесен во мај, 2019 година (*„Службен весник“ број 101 од 22.5.2019 година*), а со почеток на применување² од 1 октомври 2019 година. Со новиот Закон за бесплатна правна помош се предвидува давање на примарна и секундарна правна помош³. Право на примарна правна помош имаат сите физички лица кои имаат живеалиште или престојувалиште на територија на Република Северна Македонија, вклучувајќи ги жртвите на родово базирано насилство и семејно насилство. Секундарната правна помош ќе се одобрува за застапување во сите степени во граѓански судски постапки, управни постапки и управни спорови (*член 14*), вклучувајќи ја и постапката за надомест на нематеријална штета за жртви на кривични дела, како и во случај на смрт или тежок инвалидитет согласно одредбите од Законот за облигационите односи (*член 22, алинеја 9*).

Во однос на буџетирањето за прашањето на трговија со луѓе и илегална миграција (нема одделни буџети за овие две појави), согласно на Законот за странци (*член 123*), трошоците во периодот на одлучување, односно трошоците што ќе настанат со сместување на жртвата на трговија со луѓе во Прифатниот центар на Министерството за внатрешни работи во периодот на закрепнување и рефлексива, паѓаат на товар на Буџетот на Република Македонија. Од друга страна согласно на Законот за социјална заштита, средствата за финансирање на

социјалната заштита се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија и од буџетот на општините, од буџетот на Град Скопје и од буџетот на општините во градот Скопје, во согласност со одредбите на овој закон (*член 214*). И покрај ваквите одредби наменска ставка за трговија со луѓе и илегална миграција има само во Буџетот на Министерството за внатрешни работи. Имајќи предвид дека само во буџетот на МВР има одделна наменска ставка за трговија со луѓе и илегална миграција, направивме споредба меѓу вкупниот буџет и оној издвоен само за трговија со луѓе. Од направената споредба може да се заклучи дека иако буџетот на Министерството постојано се зголемува низ годините, со исклучок на намалувањето од 2016 кон 2017 година, буџетот за трговија со луѓе и илегална миграција е константно непроменлив. Значително зголемување има само во 2018 година кога буџетот за оваа намена е зголемен за **приближно седум пати**.

Во пракса, потрошените средства за трговија со луѓе и илегална миграција се намалуваат низ годините, за во 2018 година да достигнат највисок износ, односно се двојно повисоки од 2015 година или приближно 4 пати повеќе во однос на 2014 година. Поголемиот дел од средствата доаѓаат од меѓународни организации и ГО кои работат на ова прашање и се наменети за МВР. Државата троши многу малку средства за оваа намена. На пример, во 2018 година приближно пола милион МКД се потрошени од државата, а вкупниот износ на потрошени средства за трговија со луѓе и илегална миграција изнесува нешто повеќе од 81 милион денари или државата учествува со само 0,61 % во вкупно потрошените средства. Последен пат, државата им доделила средства на ГО во 2015 година. Оттогаш наваму, во изминатите три години нема средства доделени на ГО кои работат на прашањето на трговија со луѓе. Вредно е да се спомене дека ГО за помошта и поддршката која ја даваат на жртвите, средства во 2018 година можеле да бараат од Фондот за асистенција на Меѓународната организација за миграции – ИОМ како дел од нивните проектни активности. Овој Фонд можел да се користи дел во 2018 (од март) и во цела 2019 година.

² Со денот на отпочнување со примената на овој закон, престанува да важи Законот за бесплатна правна помош (*„Службен весник на Република Македонија“ број 161/2009, 185/11, 27/14 и 104/15*), освен членот 8 во делот кој се однесува на заштита на жртвите од казниви дела и заштита на жртви од трговија со луѓе.

³ Примарна правна помош е вид на бесплатна правна помош која се обезбедува од страна на Министерството за правда, овластеното здружение и правната клиника. Секундарна правна помош е облик на бесплатна правна помош која се обезбедува од страна на адвокат запишан во Регистар на адвокати за секундарна правна помош.

Во однос на помошта и поддршката обезбедена во рамки на Центарот за жртви на трговија и сексуално насилство, како што се забележува од неговиот назив, нема промени во однос на видовите на помош и поддршка, освен што неговиот мандат е проширен и сега тој покрај на жртвите на трговија треба да дава помош и поддршка и на жртвите на сексуално насилство. Овие промени се резултат на усвојувањето и усогласувањето со Истанбулската конвенција од страна на македонската Влада. Но, проширувањето на мандатот на Центарот не резултира во проширување на капацитетите на Центарот (УНДП во 2017 година поддржал реновирање и адаптирање на просторот за лица со посебни потреби), ниту пак во обезбедување кадри кои ќе работат со жртвите. Функционирањето на Центарот, освен трошоците за одржување, сè уште е финансиски зависно од проектните активности на Отворена порта и ИОМ (обезбеден надомест за пола работно време за веќе ангажираниот психолог и социјален работник). На жртвите на трговија со луѓе иако им е потребна материјална помош, таква не е обезбедена од страна на државата. Здравствените прегледи се бесплатни за жртвите, но не и терапијата која ја користат. Генерално правото на образование и вклучување на пазарот на труд се овозможува како резултат на напорите на Отворена порта, а не од страна

на државата. Сè уште Центарот не е прилагоден за одвоен третман на возрасните и децата жртви на трговија. Правната помош и поддршка на жртвите сè уште во поголемиот број на случаи се обезбедува од страна на Отворена порта. Правната помош и поддршка на потенцијалните жртви преку работата на мобилните тимови ја обезбедува Македонското здружението на млади правници.

Исто така, ако се разгледа Извештајот за трговија со луѓе на Стејт департментот за 2018⁴ година се извлекува заклучок дека македонски државјани биле идентификувани како жртви на трговија во неколку земји, односно, во Германија биле идентификувани 52 лица кои биле изложени на трудова експлоатација, додека од Албанија била репатрирана една жртва, а една жртва била идентификувана и во Босна и Херцеговина. Сепак тие не фигурираат во Извештајот на Националната комисија за 2018 година и за нив не знаат граѓанските организации кои по природа на нештата треба да обезбедат помош и поддршка на овие жртви при нивното враќање дома.

ПРЕПОРАКИ

- Воведување буџетски конта за сите трошоци кои се однесуваат на илегална миграција и трговија со луѓе, поединечно, како и редовно на годишно ниво да доделуваат средства на ГО кои обезбедуваат услуги на жртвите на трговија.
- Намалување на степенот на зависност од средствата на меѓународните организации преку зголемување на учеството на државниот буџет во финансирање.
- Издвојувањето на средствата, односно буџетирањето да се заснова на реалните потреби по однос на двете прашања (илегална миграција и трговија со луѓе).
- Проширување на капацитетите на Центарот, вклучувајќи и одделни капацитети за возрасни и деца жртви на трговија.
- Доделување на потребни финансиски средства за нормално и непречено функционирање на Центарот кои пред сè ќе бидат обезбедени од страна на државата и нема да зависат од проекти на меѓународните организации.
- Координирање на напорите во обезбедување на потребната правна помош и поддршка на жртвите, особено врз основа на Законот за бесплатна правна помош.

⁴ Извештај за трговија со луѓе 2019 достапен на <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/06/2019-Trafficking-in-Persons-Report.pdf> страници 63, 105 и 2017.

ПРАВОТО НА НАДОМЕСТ НА ШТЕТА

Еден од главните проблеми со кој продолжуваат да се соочуваат жртвите на трговија со луѓе е неостварувањето на правото на надомест на штета. Постоечките законски одредби за надомест на материјална и нематеријална штета го оневозможуваат ефективното остварување на ова право. Правото на надомест на штета може да се оствари само во случаите во кои сторителите на кривичното дело трговија со луѓе биле осудени, но не и за осомничените лица за ова кривично дело. Државата нема воспоставено посебен фонд за надомест на штета на жртви на кривични дела со насилство, кој би можел да се користи во случаите на трговија со луѓе. Програмата за надомест на штета на малолетни жртви на трговија со луѓе при Министерство за правда е нефункционална поради нејасните законски одредби во Законот за правда на децата.

Во периодот 2016 - 2018 година немало ниту една жртва на трговија со луѓе која го остварила правото на надомест на штета. Во практика, во кривичните постапки изостанува одлучувањето за надомест на штета поради идентификуваните недостатоци во постапувањето на ОЈО и судот, како и во постапката за идентификување на имот, проценка и продажба на имот од осудените лица од кои може да се наплати надоместот за претрпена материјална и нематеријална штета.

Позитивен чекор на ова поле е направен во 2019 година, со подготовката на Предлог-законот за исплата на паричен надоместок на жртви од кривични дела, од страна на Министерството за правда⁵. Од аспект на потребите на жртвите на трговија со луѓе, значајно е тоа што надоместот на штета не е условен од претходното донесување на осудителна пресуда против сторителите на овие дела, што значи дека надомест на штета ќе може да се бара и од осомничените лица за трговија со луѓе.

ПРЕПОРАКИ

- Усвојување на Законот за исплата на паричен надоместок на жртви од кривични дела, односно да се овозможи исплата на надомест на штета на жртвите преку државен фонд.
- Информирање на жртвата на трговија со луѓе за остварување на правото на надомест на штета во кривичната постапка од страна на полицијата, од ОЈО за гонење на организиран криминал и корупција и од судот.
- Обезбедување задолжително вклучување на вештачењето за видот и висината на претрпената штета, во психијатриското вештачење за веродостојноста на исказот на малолетната жртва на трговија со луѓе кое се обезбедува по барање на ОЈО ГКК.
- Обезбедување задолжително присуство на застапникот на жртвата на главната расправа, со цел изјавување на имотноправно побарување за надомест на штета во нејзино име, во ситуација кога заради посебна процесна заштита на жртвата, истата не е присутна на главната расправа во судот.
- Обезбедување автентично толкување на член 152 од Законот за правда на децата и ефективна имплементација на одредбите за надомест на штета на малолетни жртви на трговија со луѓе, преку програмата на Министерството за правда.

⁵ Во времето на подготовка на овој извештај Предлог-текстот на Законот беше објавен на енер.мк и отворен за поднесување предлози за изменување и дополнување од страна на јавноста.

ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА РАМКА, КООРДИНАЦИЈАТА И МЕЃУНАРОДНАТА СОРАБОТКА

Во периодот 2016 - 2018 година преземени се чекори за зајакнување на правната рамка и постоечките институционални капацитети за борба против трговијата со луѓе. Сепак, државата не алоцирала доволно финансиски средства за спроведување на политиките и законите, поради што институциите кои се вклучени во системот на помош и заштита на жртвите се соочуваат со недоволно финансиски, технички и човечки капацитети за борба против трговија со луѓе. Во периодот од 2016 до 2018 година државата не доделила ниту еден грант на граѓанските организации кои се дел од формалниот систем на обезбедување на заштита на жртвите. Во текот на 2016 година била направена евалуација на спроведените активности од Националната стратегија за периодот 2013 - 2016, по што во 2017 година се усвоени новата Национална стратегија и Акционен план 2017 - 2020. Загрижува отсуството на финансиски средства за спроведување на предвидените активности.

Во периодот 2016 - 2018 година поради кадровски промени во МВР, во два наврати се именувани национални координатори од страна на Владата, односно во 2016 година бил именуван претседател на Националната комисија, додека во 2017 година нов национален координатор. Во 2016 година, од страна на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција била донесена одлука за формирање на три нови локални комисии, во Прилеп, Гевгелија и Велес. Заради надминување на недостатоците во истрагата и кривичното гонење на кривичните дела за трговија со луѓе и интензивирање на соработка помеѓу полиција и обвинителство, во 2018 година е формирана нова Национална единица за сузбивање на криумчарење на мигранти и трговија со луѓе. Истата е формирана врз основа на одлука на Влада и склучен Меморандум за соработка помеѓу Основното јавно обвинителство за организиран криминал и корупција (ОЈОКК) и МВР.

Наспроти преземените активности за унапредување на правната рамка и зајакнување на институционалните капацитети за борба против трговијата со луѓе, во практика изостанува ефективното справување со трговијата со луѓе. Во периодот 2016 - 2018 година постои тренд на назадување на состојбата со трговијата со луѓе, споредбено со периодот од претходните пет години (2011 - 2015). Според класификацијата на Стејт депарментот на САД, Република Македонија од 2016 година е ставена во групата на држави кои преземаат значителни напори за справување со овој проблем, меѓутоа не ги исполнуваат минималните стандарди за борба против трговијата со луѓе.

Единицата за трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (ЕТЛКМ) при МВР, која е надлежна за водење на специјалните истраги се соочува со недостаток на финансиски и човечки ресурси за извршување на своите законски надлежности. Ваквата состојба е констатирана и во последниот извештај на ГРЕТА за 2017 година, каде што е утврдено дека е намален бројот на лица кои се вработени во оваа единица, споредено со претходниот извештај (од 7 на 4 вработени). Во практика, изостанува соодветното спроведување на одредбите за заштита на жртвите на трговија со луѓе од страна на полицијата и ОЈО.

Отсуствува стратешки приод и план за едукација на стручните лица од различните институции кои се вклучени во системот на заштита на жртвите на трговија со луѓе. Од јавно достапните податоци не може да се утврди пропорцијата на стручни лица од институциите кои учествувале на обуки од ваков вид, бројот на лица кои треба да посетат основна или специјализирана обука за трговија со луѓе, како и видот на обуките кои биле организирани (основни или специјализирани).

⁶ Број 42-6668/1 од 23.8.2016, Службен весник на РМ, број 163/2016 и број 44-3128/1, Службен весник на РМ, број 84/2017.

⁷ Национална стратегија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2017 - 2020, достапна на <http://nacionalnakomisija.gov.mk/wp-content/uploads/2016/12/Nacionalna-strategija.pdf>

⁸ На 39-та седница одржана на 17.11.2017 година.

⁹ Годишни извештаи за трговија со луѓе за 2016, 2017, 2018 и 2019 година, Канцеларија за следење и борба против трговијата со луѓе, Стејт депармент САД.

¹⁰ Утврдени со Законот за заштита на жртвите на трговија со луѓе на САД, усвоен во 200 година.

ПРЕПОРАКИ

- Зголемување на државниот буџет за спроведување на националните стратегии и акциски планови за борба против трговија со луѓе.
- Усвојување на посебни годишни планови за едукација на државните институции вклучени во системот на превенција и заштита.
- Обезбедување финансиска поддршка за работата на локалните комисии од страна на државата.
- Обезбедување финансиска поддршка за работата на ГО од страна на државата.

ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ

Во случаите на трговија со луѓе се применуваат општите одредби од Законот за заштита на личните податоци¹¹ и Законот за кривична постапка. Не постојат посебни насоки за заштита на личните податоци при идентификација на жртвите на трговија со луѓе, меѓутоа доверливоста и правото на приватност се еден од основните принципи за професионалците кои се вклучени во системот на превенција и заштита од трговија со луѓе. Механизмите за правна заштита, согласно Законот за заштита на личните податоци, може да се применат за заштита на идентитетот на жртвите на трговија со луѓе при известувањето од страна на медиумите.

Не се евидентирани случаи за несоодветно постапување со личните податоци од страна на службените лица, ниту пак податоци дека некој медиум го открил идентитетот на жртва на трговија со луѓе и дека се водела судска постапка против медиумите поради ваква практика. Генерален е заклучокот дека постојните законски одредби за заштита на личните податоци на жртвите на трговија со луѓе соодветно се применуваат.

Националната комисија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција има воспоставено практика на редовно објавување на годишни извештаи со информации за преземените активности во период од една година. Генерален е впечатокот дека содржината и форматот на презентираниите податоци во годишните извештаи, не соодветствуваат на потребата за утврдување на напредокот кој го прави државата на ова поле. Дополнително, отсуствува аналитички осврт на презентираниите состојби, како и евалуација на постигнатото наспроти зададените цели преку кои ќе се мери прогресот во иднина. Годишните извештаи завршуваат со препораки и активности за следна година, меѓутоа отсуствува нивно поврзување со наодите кои се презентирани претходно во самиот извештај.

Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција одржала вкупно 12 состаноци за периодот од 2016 до 2018 година. Она што е евидентно од бројот на одржани состаноци е намалување на бројот на состаноци од година во година. Во годишните извештаи на Националната комисија не се обезбедени детални податоци за содржината на состаноците на ова тело, ниту пак за надлежните институции кои присуствувале на истите.

Бројот на организации кои биле вклучени во работата на Секретаријатот на Националната комисија е различен низ годините. Во 2016 година имало четири ГО, во 2017 година седум, во 2018 година шест ГО кои учествувале во работата на Секретаријатот. Не постојат критериуми за вклучување на ГО и истите по оценка на Комисијата се покануваат да земат учество во Секретаријатот. Истото се однесува и на подгрупата за борба против трговија со деца, каде што членуваат три ГО.

Перцепцијата на овие граѓански организации е дека истите се во голема мера вклучени во системот на превенција и заштита од трговија со луѓе, меѓутоа изостанува финансиска поддршка од страна на државата и активностите главно се реализираат со финансиска поддршка од страна на донатори. Во однос на учеството на граѓанските организации во процесите на одлучување, во годишните извештаи се наведени одредени подобрувања во делот на законска и регулаторна рамка и учеството на граѓанските организации во истите.

ПРЕПОРАКИ

- Ревидирање и унапредување на постоечкиот систем на собирање податоци, односно да се обезбедат јавно достапни податоци преку кои ќе може да се следи прогресот кој државата го прави на ова поле од страна на Националната комисија.

¹¹ „Службен весник на РМ“ 7/2005.